

جایگاه اقلیم کردستان در سیاست

خارجی چین نسبت به عراق

محسن کشوریان آزاد^۱

مبارکه صداقتی^۲

درجه مقاله: علمی

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۸/۲۸

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۵/۱۵

^۱. دانش آموخته دکتری روابط بین الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه خوارزمی mkeshvarian69@gmail.com

^۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد روابط بین الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه خوارزمی

چکیده

پس از حمله آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ و خودمختاری اقلیم کردستان، بازیگران بزرگ جهانی و منطقه‌ای به دنبال تقویت روابط و گسترش حوزه نفوذ در اقلیم کردستان بودند. علاوه بر افزایش تجارت چین و عراق پس از سال ۲۰۰۳، شرکت‌های دولتی چینی از طریق کانال‌های رسمی مانند وزارت نفت عراق و کانال‌های غیررسمی مانند رهبران شرکت‌های بزرگ، روابط تجاری و خطوط ارتباطی برای همکاری با اقلیم کردستان ایجاد کرده‌اند. همچنان که چین، با افزایش مصرف خود، در سال ۲۰۱۳ به یکی از بزرگ‌ترین واردکننده نفت جهان تبدیل شده است. به همین منظور، اقدامات سریعی برای گسترش نقش خود در عراق از طریق دولت مرکزی و اقلیم کردستان انجام داده است و استقرار در عراق به یکی از جنبه‌های سیاست خارجی و اقتصادی چین تبدیل شد. لذا این مقاله به دنبال تبیین راهبرد چین در اقلیم کردستان است و به دنبال پاسخ به این سؤال است که اقلیم کردستان چه جایگاهی در سیاست خارجی چین نسبت به دولت عراق دارد؟ فرض پژوهش این است که پکن با رعایت اصول تمامیت ارضی دولت مرکزی عراق و عدم ورود به مسائل امنیتی- نظامی، توسعه روابط را در ابعاد اقتصادی با اقلیم کردستان دنبال کرده است. یافته‌های پژوهش با استفاده از روش کیفی مبتنی بر تحلیل توصیفی، نشان می‌دهد که چین به دنبال توسعه چندوجهی روابط تجاری، سرمایه‌گذاری، ساخت‌وساز و تبادل فرهنگی با اقلیم کردستان عراق بوده و برخلاف دیگر قدرت‌های بزرگ فاقد دستورکار امنیتی-نظامی و مداخله‌جویانه در عراق است.

• واژگان کلیدی

چین، اقلیم کردستان، عراق، تمامیت ارضی، همکاری اقتصادی.

اکنون غرب آسیا به‌عنوان جغرافیایی جدید رقابت استراتژیک چین و ایالات متحده آمریکا ظهور کرده است. در این چارچوب، در گذشته همکاری چین با کشورهای منطقه مذکور ابعاد اقتصادی داشت و برقراری روابط سیاسی، نظامی و اجتماعی آن در مقایسه با ایالات متحده آمریکا و سایر کشورهای دارای ارتباط نسبتاً اندک بود. با این حال، طی دهه گذشته پکن به سیاست نفوذ خود نسبت به غرب آسیا سرعت بخشیده که دلایل اتخاذ چنین سیاستی، پیشبرد محورهای کمربند-راه، نیاز به واردات انرژی منطقه، توسعه سرمایه‌گذاری خارجی، پیشبرد اهداف «جاده ابریشم دیجیتال»، «جاده ابریشم سلامت» و... است. عراق نیز همانند سایر کشورهای غرب آسیا و شورای همکاری خلیج فارس در دهه اخیر جایگاه ویژه‌های در سیاست خارجی چین پیدا کرده و پکن در ابعاد مختلف به دنبال توسعه روابط با این کشور است. چین به دلایل ذکر شده فوق، اقدامات سریعی برای گسترش نقش خود در عراق از طریق دولت مرکزی و اقلیم کردستان انجام داد و استقرار در عراق به یکی از جنبه‌های سیاست خارجی و اقتصادی چین تبدیل شد.

روابط چین و کردهای عراق با شورش کرکوک در سال ۱۹۵۹ آغاز شد. در طول این دوران تا مرگ مائو تسه تونگ در سال ۱۹۷۶ به دلیل رویکرد حاکم بر چین، جایگاه کردهای عراق در سیاست خارجی این کشور برجسته بود و کردهای عراق مورد حمایت چین بودند. به‌عنوان مثال، مائوئیسم از طریق سازمان انقلابی حزب توده، شاخه ایرانی مائوئیسم^۱، بر کردهای عراقی تأثیر گذاشت. پس از مرگ مائو و تغییر سیاست خارجی پکن، روابط چین و دولت مرکزی عراق بهبود پیدا کرد. از دهه ۱۹۸۰ به بعد، عراق به مشتری برجسته صنعت تسلیحات چین تبدیل شد، به‌طوری‌که برخی از سلاح‌های چین توسط صدام حتی علیه کردها استفاده شد. با این حال، سرنگونی صدام در سال ۲۰۰۳ و رسیدن کردها به موقعیت خودمختاری و آغاز تسلط آن‌ها بر یک منطقه نفتی بزرگ به‌نوبه خود به احیای علاقه پکن به اقلیم کمک کرد (Akçay, 2018: 2). در دو دهه اخیر، به‌ویژه پس از ریاست جمهوری شی جین پینگ، پکن از یک سو به دنبال توسعه همکاری با دولت مرکزی عراق و از سوی دیگر به دنبال توسعه روابط با اقلیم کردستان عراق بوده است. از آنجا که اقلیم کردستان نیز به عنوان منطقه خودمختار در عراق فعالیت می‌کند، تنظیم روابط دولت‌های خارجی با عراق و اقلیم کردستان به عنوان یک مسئله اساسی مطرح است. از این

^۱. Revolutionary Organization of the Tudeh Party

رو، ضروری است تا جایگاه اقلیم کردستان در سیاست خارجی چین نسبت به دولت مرکزی عراق مورد بررسی قرار گیرد. در این راستا این مقاله به روش توصیفی - تحلیلی به دنبال پاسخ به این پرسش است که اقلیم کردستان چه جایگاهی در سیاست خارجی چین نسبت به دولت مرکزی عراق دارد؟ فرض بر این است که پکن با رعایت اصول تمامیت ارضی دولت مرکزی و عدم ورود به مسائل امنیتی-نظامی، توسعه روابط را در ابعاد اقتصادی با اقلیم کردستان دنبال کرده است.

۱- پیشینه پژوهش

مقاله‌ی چازبزا، موردچایی (۲۰۱۷)، «چین و دولت کردی مستقل» بر آن است که پس از همه-پرسی استقلال کردستان عراق در ۲۵ سپتامبر ۲۰۱۷، پکن از آن بیم دارد که استقلال کردها به جنبش‌های جدایی‌طلبانه در چین دامن بزند. چین روابط دیپلماتیک و تجاری صمیمانه‌ای با کردها دارد؛ اما مخالف اعلام استقلال یک‌جانبه آن‌ها است، مگر این‌که منوط به رضایت کشورهای منطقه باشد. علی‌اکبر اسدی (۲۰۲۰) در مقاله «تحلیل بازیگر در پژوهش‌های راهبردی: مطالعه موردی کردستان عراق» معتقد است که چین با وجود اثرگذاری اندک بر تحولات عراق و مسائل کردی منطقه، همانند اغلب قدرت‌های بزرگ مخالف استقلال کردها و تجزیه عراق بوده و بر وحدت سرزمینی این کشور تأکید دارد. در واقع چینی‌ها از قدرت و اراده لازم برای اثرگذاری بر مسئله کردی و یکپارچگی عراق نبوده و همچنین مخالف تشکیل دولت کردی و تجزیه عراق هستند.

گول، زانا (۲۰۲۲)، در مقاله «عصر جدید در تداوم روابط چین و عراق» نوشته است که علاوه بر افزایش تجارت چین و عراق پس از سال ۲۰۰۳، شرکت‌های دولتی چینی از طریق کانال‌های رسمی مانند وزارت نفت عراق و کانال‌های غیررسمی مانند رهبران شرکت‌های بزرگ، روابط تجاری و خطوط ارتباطی ایجاد کرده‌اند. این مقاله اشاره کوتاهی به روابط چین و اقلیم داشته است. نصرالله، پیشوا انور (۲۰۲۲) در مقاله با عنوان «فرصت‌ها و تهدیدهای جاده ابریشم جدید برای عراق و اقلیم کردستان»، تأثیرات ابتکار چین را بر عراق و اقلیم کردستان بررسی می‌نماید و چهار چالش بزرگ و سه چالش اساسی برای عراق و کردستان را بر شمرده است.

محمد شریف و سردار عزیز (۲۰۲۳) در مقاله‌ای تحت عنوان «چین و کردستان عراق»، ریشه تاریخی روابط بین دولت منطقه‌ای کردستان و چین، روابط کنونی، منافع و انگیزه‌های حفظ روابط، ترسیم زمینه‌های همکاری و محدودیت‌های آن را بررسی کرده‌اند. نویسندگان می‌کوشند

به این سؤال پاسخ دهند که چرا کردستان روابط شبه‌دیپلماتیک با چین ایجاد کرد و این شیوه روابط دیپلماتیک چگونه انجام می‌شود. استدلال این است، درحالی‌که سایر قدرت‌های بزرگ با اقلیم کردستان عراق به‌عنوان یک‌نهاد نیمه‌مستقل معامله می‌کنند، چین تاکنون از انجام این کار خودداری کرده است.

در مجموع ادبیات موجود، رویکرد چین نسبت به اقلیم کردستان را مورد توجه قرار ندادند. اغلب پژوهش‌ها بر رابطه چین و دولت مرکزی عراق تمرکز کرده و این فرض که چین با حفظ تمامیت ارضی عراق به دنبال توسعه روابط اقتصادی با اقلیم کردستان است، مورد مذاقه قرار نگرفته است. برطرف کردن خلأ پژوهش‌های پیشین در تبیین راهبرد چین نسبت به کردستان عراق، جنبه نوآوری این مقاله است.

۲- چارچوب مفهومی: عمل‌گرایی اقتصادی و عدم‌مداخله در سیاست خارجی چین

پس از مرگ مائو در نهم سپتامبر سال ۱۹۷۶، در دهمین کمیته مرکزی حزب کمونیست چین، در ژوئیه ۱۹۷۷ دنگ شیائوپینگ از شخصیت‌های میانه‌رو که در طی انقلاب فرهنگی تبعید شده بود، به قدرت بازگشت و در یازدهمین کمیته مرکزی بر سر کار آمد و بر انجام اصلاحات و درهای باز تأکید کرد. در حزب کمونیست، این اجماع به‌وجود آمد که راه مدرنیزاسیون از فرآیند اصلاحات می‌گذرد (علمایی فر، ۱۳۹۶: ۲۵). از این‌پس عمل‌گرایی در سیاست داخلی و خارجی چین در دستور کار قرار گرفت و ابعاد اقتصادی سیاست خارجی چین پررنگ گردید، به‌گونه‌ای که سیاست خارجی چین بدون در نظر گرفتن اهداف اقتصادی آن معنی پیدا نمی‌کرد (کشوریان آزاد، ۱۳۹۹: ۵۳). چین به‌تدریج به سمتی رفت که اعتدال در سیاست خارجی، ترجیح ثبات سیاسی به‌جای شور ایدئولوژیک، ترجیح توسعه اقتصادی به‌جای آرمان‌گرایی مساوات‌گرایانه حاکم شد که تحت عنوان سیاست «عمل‌گرایی اقتصادی» شناخته می‌شود (کوز و وانگ، ۱۳۹۶: ۱۸۴-۳۱).

سیاست عمل‌گرایی موجب شد که مسیر چین در تجارت، بازار و سرمایه‌گذاری خارجی تغییر کند. سیاست توسعه تجارت و اصلاح سیستم تجارت خارجی چین، تلاش برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی، تحول در ساختار شرکت‌ها، حرکت به سمت سرمایه‌گذاری خارجی به‌ویژه در بخش زیرساخت و انرژی، عدم‌مداخله در امور داخلی کشورها و حفظ تمامیت ارضی از اصول سیاست عمل‌گرایی چین بود (Kallio, 2023:3-12). سیاست عمل‌گرایی اقتصادی که چین پس از دهه ۱۹۷۰ در پیش گرفته است، زمینه حضور این کشور را در ظرف اقتصاد و تجارت بین‌الملل، بدون

مداخله امنیتی-نظامی فراهم کرد. در واقع، این سیاست رویکرد اقتصادی چین به جهان را تبیین کرد و اجازه اتخاذ رویکرد امنیتی-نظامی در عرصه بین‌الملل را سلب نمود (Xiaoyang, 2021: 60-67).

در این چارچوب، اصول دیرینه سیاست خارجی چین در پنج اصل هم‌زیستی مسالمت‌آمیز بیان شد: احترام متقابل به حاکمیت و تمامیت ارضی، عدم تجاوز متقابل، عدم مداخله در امور داخلی یکدیگر، برابری و منافع متقابل و هم‌زیستی مسالمت‌آمیز. رهبران چین در ابتدا این اصول را در عصر مائو، سال ۱۹۵۴ سرلوحه سیاست خارجی خود قرار دادند؛ زمانی که چین با دولت کمونیستی در تلاش بود به کشورهای غیر کمونیست آسیا نزدیک شود تا به آن‌ها اطمینان دهد که چین در امور داخلی آن‌ها مداخله نخواهد کرد (J. Nathan, 2012). در سال ۱۹۵۵، نخست‌وزیر چین، چوئن لای^۱، از تصویب «بیانیه‌ای ده ماده‌ای در مورد ارتقای صلح و همکاری جهانی» در کنفرانس آفریقایی-آسیایی در باندونگ اندونزی حمایت کرد. یکی از اصول بیانیه مذکور، «پرهیز از مداخله در امور داخلی کشور دیگر»، بود که از آن زمان به‌عنوان یکی از اصول اساسی سیاست خارجی چین مطرح شده است. «سیاست عدم‌مداخله» توانایی چین را برای مداخله در امور داخلی کشورهای دیگر تحت فرض ضمنی عمل متقابل سلب می‌کند. پکن در بیانیه‌های عمومی و پیام‌های راهبردی، از آن زمان به‌شدت به اصل سیاست عدم‌مداخله تکیه کرده است؛ حتی در شرایط ظهور آن در اقتصادی جهانی، راهنمای کشور برای ایفای نقش فعال‌تر میانجی‌گری در درگیری‌های داخلی کشورهایی است که چین در آن‌ها منافع در حال گسترش دارد (Jason, 2019: 231). در این چارچوب، دولت چین معتقد است که اگر در امور داخلی کشورهای دیگر مداخله کند، امور داخلی خودش نیز با چنین سرنوشتی مواجه خواهد شد. چین به‌عنوان عضو دائمی شورای امنیت سازمان ملل متحد، فعالانه در حل مشکلات سیاسی جهانی مشارکت دارد. نیروهای حافظ صلح چین مشارکت فعالانه در عملیات حفظ صلح سازمان ملل دارند. چین از اصلاحات سازمان ملل متحد و ادامه نقش مهم سازمان ملل متحد و سایر ارگان‌های چندجانبه در امور بین‌المللی حمایت می‌کند و به‌شدت با همه اشکال تروریسم مخالف است و کمک‌های مهمی به همکاری‌های بین‌المللی ضد تروریسم می‌کند (China-embassy, 2007). با این وجود، چین تلاش کرده که اقدام آن در چارچوب نهادهای بین‌المللی منجر به مداخله در امور داخلی دولت‌های دیگر نگردد. به‌عنوان مثال، کمک‌های چین در راستای رفع

^۱. Zhou Enlai

خطرات تروریسم در حوزه سیاسی و بین‌المللی در چارچوب سازمان ملل بوده و هیچ‌گاه با یک حضور نظامی در سرزمین‌های دیگر برای مقابله با تروریسم شرکت نکرده است. در چارچوب عمل‌گرایی اقتصادی، رویکرد چین به جهان منطبق بر دستاوردهای اقتصادی است، و مداخله و امنیتی-نظامی تاکنون راهنمایی سیاست خارجی چین نبوده است. رویکرد چین در کردستان عراق نیز در چارچوب عمل‌گرایی اقتصادی و عدم‌مداخله قابل تبیین است.

۳- چین و رعایت اصل تمامیت ارضی عراق

کردستان مستقل طیفی از پیامدهای منفی برای منافع و امنیت ملی چین خواهد داشت. اول، یک دولت کرد مستقل می‌تواند بی‌ثباتی منطقه‌ای را ایجاد کند که برای منافع اقتصادی و استراتژیک چین مضر است و می‌تواند سایر جنبش‌های جدایی‌طلب (به‌ویژه اویغورها و تبتی‌ها) را به مبارزه برای اهداف خود تشویق کند. دوم، تولد یک دولت جدید کردی با مخالفت شدید کشورهای بزرگ منطقه مواجه خواهد شد، بی‌ثباتی بیشتر و احتمالاً با جنگ همراه خواهد بود. بغداد، تهران، دمشق و آنکارا همگی با یک کشور مستقل کردی مخالف هستند. حمایت از کردستان مستقل می‌تواند به روابط پکن با قدرت‌های منطقه‌ای آسیب برساند که سال‌ها در تلاش برای بهبود آن بوده است (Chaziza, 2017, 1-2).

بنابراین، چین در رابطه با کردستان عراق سیاستی را در پیش گرفته که به تمامیت ارضی عراق لطمه‌ای وارد نکند. در گذشته برخی از بازیگران سیاسی در عراق ایدئولوژی مائو را پذیرفتند و وضعیت موجود در بغداد را به چالش کشیدند. این‌ها شامل یک جناح (کماله رنجداران) در داخل اتحادیه میهنی کردستان در زمان ظهور آن بود، حزب سیاسی کردی که در سال ۱۹۷۵ ایجاد شد. جلال طالبانی رهبر اتحادیه میهنی کردستان که از افکار مائوئیستی و مارکسیستی الهام گرفته بود، در سال ۱۹۵۵ از چین بازدید کرد و با نخست‌وزیر دیدار کرد (Aziz, 2022).

در اوایل اوت ۲۰۰۳ پکن، میزبان جلال طالبانی، رئیس اتحادیه میهنی کردستان^۱ و عضو شورای حکومت موقت عراق بود که بعدها اولین رئیس‌جمهور عراق پس از صدام شد. او به نمایندگی از عراق به‌جای کردها، از سوی انجمن خلق چین برای دوستی با کشورهای خارجی، که یک نهاد «غیررسمی» است، دعوت شد و در رأس اولین هیئت عراقی پس از جنگ از چین

^۱. Patriotic Union of Kurdistan(PUK)

بازدید کرد. در این دیدار، تانگ جیاژوان^۱، وزیر امور خارجه، از مهمان خود خواست تا ثبات را تحت نظارت سازمان ملل متحد حفظ کند و تأکید کرد که منافع مشروع کشورهای مختلف در عراق (و به طور ضمنی چین) باید تضمین شود. وی به نگرانی چین در مورد اجرای بازسازی اقتصادی پس از جنگ عراق و تمایل به مشارکت فعال و حفظ موجودیت عراق اشاره کرد (Shichor, 2021).

اصول توسعه روابط چین با اقلیم کردستان شامل موارد ذیل است: رابطه چین با گروه‌های اقلیت که منعکس‌کننده پیچیدگی‌های سیاست داخلی چین و پیروی از سیاست چین واحد است، حساسیت داشتن چین نسبت به هر شکلی از تمرکززدایی، پیروی چین از رویکرد مطلق و استقلال‌یابی یا عدم‌مداخله و عدم تمایل به پیروی از دکترین قبول مسئولیت حمایت است. چین خود را درگیر هیچ موضوع سیاسی در کردستان عراق نمی‌کند و رویکرد آن فقط بر کسب منافع این کشور متمرکز است (خبرگزاری کردپرس، ۱۴۰۱). بنابراین چین با سیاست خود اصول یکپارچگی سرزمینی را مدنظر دارد. پکن رسماً از دولت مرکزی عراق در تلاش‌هایش برای حفظ حاکمیت، استقلال و تمامیت ارضی و ایجاد احترام، برابری و منافع متقابل حمایت کرد.

۳-۱- توجه چین بر حفظ یکپارچگی عراق در همه‌پرسی استقلال اقلیم کردستان (۲۰۱۷)

هنگام همه‌پرسی استقلال که توسط دولت اقلیم کردستان در شمال عراق سازمان‌دهی شد، وزارت امور خارجه چین اعلام کرد که از وحدت، حاکمیت و تمامیت ارضی عراق حمایت می‌کند. در بیانیه وزارت خارجه چین آمده است: «این رأی که انتظار می‌رود یک «آری» راحت برای استقلال باشد، الزام‌آور نیست و به‌منظور اعطای اختیار به مسعود بارزانی باید درباره جدایی منطقه تولیدکننده نفت با بغداد و کشورهای همسایه مذاکره کرد». لو کانگ سخنگوی وزارت خارجه چین در این باره گفت: «ما امیدواریم طرف‌های مربوطه بتوانند اختلافات را از طریق گفت‌وگو حل کنند و راه‌حلی فراگیر پیدا کنند که تاریخ و واقعیت را در نظر بگیرد تا مشترکاً از ثبات عراق و منطقه محافظت کند و موجودیت عراق را خدشه‌دار نکند» (Reuters, 2017). با این وجود، اظهارات نشان می‌دهد که پکن تنها در صورتی از یک کشور مستقل کردی حمایت می‌کند که با رضایت دولت مرکزی عراق در بغداد و سایر کشورهای منطقه باشد (Chaziza, 2017).

¹. Tang Jiaxuan

². Lo kang

۲-۲- مخالفت چین با تجزیه طلبی

یکی از مؤلفه‌های اساسی سیاست چین پس از مائو، در عرصه داخلی و بین‌المللی، مخالفت با جدایی طلبی است. این سیاست منعکس‌کننده پای‌بندی سازش‌ناپذیر چین به حفظ تمامیت ارضی به هر قیمتی است. چینی‌ها اساساً و رسماً با جنبش‌های جدایی طلب در جاهای دیگر مخالف هستند، و اخیراً پیشنهاد کرده‌اند که تعیین سرنوشت لزوماً نباید مستلزم استقلال ملی باشد و ملت‌های بدون تابعیت نباید لزوماً دولت تشکیل دهند یا به آن‌ها داده شود. این قوانین در مورد کردها نیز صدق می‌کند. آن‌ها ادعا می‌کنند که حقوق قانونی کردها باید مورد احترام و حمایت قرار گیرد، اما فقط در چارچوب یک ترتیبات خودمختار و در یک قالب دولت عملیاتی می‌شود (shichor, 2021:2). در نگاه چینی‌ها، جدایی طلبی تنها به جنگ منجر می‌شود، تروریسم را به وجود می‌آورد و در نهایت توسط جامعه بین‌المللی رد خواهد شد. پس سیاست کردی پکن به دنبال تجزیه عراق نیست و کشور کردی جدید و مستقل را حمایت نمی‌کند.

چین در دوره پس از مائو به دلیل مشکلات خود در سین کیانگ، تایوان و تبت، موضعی ثابت در برابر جنبش‌های جدایی طلب در سایر کشورها اتخاذ کرد. بر این اساس، پکن به‌طور رسمی موضعی سیاستی را دنبال می‌کند که به‌صراحت با احساسات استقلال طلبانه در میان کردها مخالف است. با وجود ناملایماتی که جمعیت کرد در این کشورها با آن روبرو هستند، چین استدلال می‌کند که آرمان‌های جدایی طلبانه در نهایت به معنای جنگ و بی‌ثباتی برای جهان است (Akçay, 2018:5). پکن رسماً جدایی طلبی را یکی از «سه نیروی شیطانی» در کنار تروریسم و افراط‌گرایی می‌داند که شان‌دهنده همان پایبندی سازش‌ناپذیر این کشور به حفظ تمامیت ارضی به هر قیمتی است (Chaziza, 2017: 11). به‌زعم چینی‌ها، دخالت در امور استقلال گروه‌ها و جمعیت‌ها در کشورهای دیگر می‌تواند منجر به دخالت کشورهای مقابل در امور داخلی چین شود. مسئله جدایی طلبان اویغور، مغولستان داخلی، تبت و همچنین تایوان در جمهوری خلق چین منجر به احتیاط بیشتر چین درباره روابط با جنبش‌های جدایی طلبانه سایر کشورها به‌ویژه اقلیم کردستان عراق است.

۳-۳- افتتاح کنسولگری چین در اربیل و توجه به تمامیت ارضی

چین حکومت اقلیم کردستان را به‌طور کامل به رسمیت نمی‌شناسد. چین در ۳۱ دسامبر ۲۰۱۴ یک سرکنسولگری در اربیل افتتاح کرد که آخرین عضو از پنج عضو دائم شورای امنیت

سازمان ملل بود که این کار را انجام داد. با وجود تأسیس کنسول‌گری، تاکنون به حکومت اقلیم کردستان اجازه نداده که دفتر نمایندگی خود را در پکن ایجاد کنند. اقدام چین در تأسیس کنسول‌گری، به دنبال گنجاندن دولت اقلیم کردستان در قانون اساسی عراق صورت گرفت. در این باره، مینگ معاون وزیر امور خارجه چین اظهار داشت: «گشایش سرکنسول‌گری ما در اربیل حمایت قوی ما از روند سیاسی در عراق است. این نشانه تمایل شدید ما برای تعمیق و تقویت بیشتر روابط دوجانبه با عراق و اقلیم کردستان در زمینه‌های مختلف است». آقای مینگ از نقش حکومت اقلیم کردستان در حفظ ثبات منطقه قدردانی کرد و از تمایل دولت چین برای کمک به این ثبات و ارائه کمک‌های بشردوستانه بیشتر ابراز داشت. همچنین فلاح مصطفی وزیر خارجه وقت کردستان عراق در خصوص مراسم افتتاحیه سرکنسول‌گری چین در اربیل اظهار داشت که این آغاز فصل جدیدی در یک رابطه مهم و سودمند دوجانبه است که به نفع مردم و دولت چین و اقلیم کردستان خواهد بود. آقای بنگلین، سرکنسول چین، اظهار داشت که «چین مشتاق توسعه روابط خود با اقلیم کردستان و مشارکت در این توسعه به‌ویژه در حوزه زیرساختی، اقتصادی، تجاری و فرهنگی است» (Iraq-Business news, 2014). برخلاف سایر اعضای دائم شورای امنیت سازمان ملل، چین هنوز به دولت منطقه کردستان اجازه گشایش دفتر در پکن را نداده است (Aziz, 2023). مقامات چین در بیانات خود تأکید دارند که روابط چین و اقلیم کردستان مبتنی بر مسائل اقتصادی و نه سیاسی است.

هفت سال پس از افتتاح کنسول‌گری چین در اربیل، حکومت اقلیم کردستان هنوز دفتری در پکن افتتاح نکرده است. نخبگان تصمیم‌گیر این اختلاف را به روش‌های مختلفی توضیح می‌دهند. محمد صابر سفیر سابق عراق در چین، توضیح داد که در پی درخواست کردها از پکن برای نمایندگی سیاسی در سال ۲۰۰۷، مقامات چینی به جلال طالبانی، رئیس‌جمهور عراق، که مدت‌ها خود را مائوئیست معرفی می‌کرد، گفتند که حکومت اقلیم کردستان فقط می‌تواند یک دفتر تجاری که تحت نام شرکت ثبت شده است، باز کند. چین تمایلی به افتتاح دفتر نداشت، اما با این وجود، خواستار کانالی برای برقراری ارتباط با کردستان عراق، یعنی رابطه‌ای بدون شناسایی، بود. ملاحظات چین در مورد روابط رسمی دیپلماتیک با اقلیم کردستان عراق از یک طرف، ناشی از نگرانی در مورد عواقب به رسمیت شناختن یک دولت منطقه‌ای در داخل یک دولت ملی است و از طرف دیگر در چارچوب سیاست عدم‌مداخله این کشور صورت می‌گیرد (Aziz, 2022).

دولت چین بازگشایی کنسولگری خود در اربیل عراق را فرصتی جهت بهبود روابط دولت مرکزی عراق و اقلیم کردستان دانسته است. موضع پکن در مورد مسئله کردی پیچیده است. چین به طور سنتی روابط دوستانه‌ای با کردها داشت و به چهار عضو دیگر شورای امنیت سازمان ملل متحد در افتتاح کنسولگری در اربیل پیوست. با این حال، پکن با اعلام استقلال یک‌جانبه کردها مخالف است. امتناع پکن از بازگشایی کنسولگری کردستان عراق در چین، نشانگر احترام چین به استقلال و حاکمیت دولت مرکزی عراق و احترام به تمامیت ارضی آن‌هاست.

۳-۴- حمایت از تمامیت ارضی عراق در مبارزه با تروریسم

از زمانی که داعش در سال ۲۰۱۴ حمله بزرگی را در عراق آغاز کرد، سیاست‌گذاران چینی نیروهای نظامی کرد عراق را به‌عنوان سنگری حیاتی در برابر افراط‌گرایی اسلامی می‌دانند، اما تلاش برای مبارزه با افراط‌گرایی را در چارچوب دولت عراق پیش بردند (Ramani, 2017). پکن قاطعانه از اتخاذ یک فرآیند دموکراتیک صلح‌آمیز برای دستیابی به امنیت و ثبات در عراق حمایت کرد و از درجه بازسازی سیاسی، آشتی ملی و تلاش‌های ضد تروریسم دولت عراق مسئله را پیگیری کرد (Chaziza, 2017:1). در این باره، فرستاده چین در خاورمیانه اظهار داشت: «چین در حمایت از دولت عراق برای حفاظت از حاکمیت و استقلال و سرکوب تروریسم ثابت‌قدم است. پکن امیدوار است که همه اقبشار جامعه عراق بتوانند وحدت و اجماع را ترویج کنند و هر چه سریع‌تر دولت جدیدی تشکیل دهند که بر فراگیری تأکید کند و بتواند نماینده همه قدرت‌های سیاسی در کشور باشد» (Reuters, 2017).

چین در زمینه اجرای سیاست خود، یعنی پرهیز از کنش امنیتی مداخله‌جویانه و احترام به حاکمیت و استقلال دولت‌ها در جنگ دولت عراق علیه داعش به حمایت‌های سیاسی از بغداد پرداخت. دولت پکن با تأکید بر اتخاذ فرآیند دموکراتیک مبتنی بر صلح در سطح بین‌المللی خواستار حمایت از دولت مرکزی عراق و نه گروه‌های سیاسی موجود در عراق مانند کردستان عراق شد. علی‌رغم توجه و تمرکز چین بر نقش کردستان عراق در مواجهه با تروریسم، مقامات پکن به صورت رسمی بر حمایت سیاسی بر دولت مرکزی عراق متمرکز مانده‌اند. در اصول سیاست خارجی چین، مبارزه با تروریسم یک اولویت است؛ آن‌ها جهت رفع خطر تروریسم به حمایت‌های سیاسی در سطح بین‌المللی بسنده و از اقدامات نظامی و امنیتی پرهیز کرده‌اند. درباره نمونه عراق، چین به حمایت بین‌المللی از دولت مرکزی عراق پرداخت. چین در بحران عراق، از ارسال

نیروی نظامی به عراق و حتی مناطق خودمختار کردستان عراق پرهیز نموده و به دنبال کنش‌گری امنیتی نبوده است.

۴- چگونگی توسعه روابط چین با اقلیم کردستان

به لحاظ روابط تجاری با اقلیم، چین با دو قدرت منطقه‌ای یعنی ایران و ترکیه رقابت می‌کند تا در بازار محلی کردستان جایگاه ویژه داشته باشد. هدف اصلی بازگشایی کنسول‌گری چین در اربیل نیز تقویت روابط اقتصادی بود که در راستای منافع تجاری چین قلمداد می‌شود.

۴-۱- سرمایه‌گذاری در بخش انرژی

علاوه بر افزایش تجارت چین و عراق پس از سال ۲۰۰۳، شرکت‌های دولتی چینی از طریق کانال‌های رسمی مانند وزارت نفت عراق و کانال‌های غیررسمی مانند رهبران شرکت‌های بزرگ، روابط تجاری و خطوط ارتباطی برای همکاری با اقلیم کردستان ایجاد کرده‌اند (Gul, 2022: 350). اقلیم کردستان با ۴۵ میلیارد بشکه ذخایر نفتی، آمادگی این را دارد تا به بازیگر اصلی در بازارهای جهانی نفت تبدیل شود. اقلیم کردستان می‌تواند تا ۲۰۰ تریلیون فوت مکعب، ذخایر گاز طبیعی داشته باشد. این مقدار بین ۱.۵ تا ۳ درصد از کل منابع جهان را تشکیل می‌دهد (Ata Mahmood, 2020). مقامات چینی استدلال پکن کردند که برای بیش از ۲۰ سال بهره‌برداری، نفت و گاز غنی در اقلیم کردستان عراق وجود دارد و تأکید کردند که حفظ این ذخایر ضروری است و آرزوی سرمایه‌گذاری در آن را دارند (Flora, 2017).

بخش عظیمی از سرمایه‌گذاری‌های چین در منطقه اقلیم کردستان عراق، در حوزه انرژی است و دنبال کردن منافع اقتصادی چین در بخش نفتی اقلیم کردستان عراق در سال‌های گذشته افزایش داشته است. چینی‌ها آشکارا می‌دانند که قانون اساسی جدید عراق که در ۱۵ اکتبر ۲۰۰۵ تصویب شد، زبان مبهمی در مورد این که چه کسی باید صنعت نفت را کنترل کند - دولت مرکزی یا دولت‌های محلی - استفاده می‌کند. قانون اساسی می‌گوید که دولت مرکزی و مقامات اداری محلی در «مدیریت» میدان‌ها نفتی «فعالاً» همکاری خواهند کرد، لذا نمی‌تواند دقیقاً معنای «مدیریت» را تعریف کند؛ زیرا چنین تعریفی ممکن است به درگیری منجر شود. به طور مشابه، در حالی که استفاده از کلمه «میدان‌های نفتی فعلی» در مورد مدیریت میدان‌های نفتی قدیمی ابهام را حفظ می‌کند، به این معنی که مدیریت میدان‌ها نفتی جدید - و سود آن‌ها

- توسط مقامات محلی کنترل می‌شود. در نتیجه، کردها احتمالاً میدان‌ها نفتی قدیمی در قلمرو خود (به‌ویژه در کرکوک و خانقین) را کنترل خواهند کرد و قطعاً میدان‌ها نفتی جدید و اکتشافات نفتی را کنترل خواهند کرد (Shichor, 2020: 3).

عراق ۱۴۳ میلیارد بشکه و ۸.۷ درصد از ذخایر نفت جهان را در اختیار دارد. ۴۵ میلیارد بشکه نفت در اقلیم کردستان قرار دارد. علاوه بر این، اقلیم کردستان به‌اندازه کل ذخایر پنج کشور عضو سازمان کشورهای صادرکننده نفت (اوپک) ذخایر نفت دارد (Akçay, 2018: 1-2). این حجم از ذخایر نفتی، سیاست چین را نسبت به این مسئله حساس کرده است. بیش از ۲ میلیون بشکه نفت در ماه توسط اقلیم کردستان از طریق بندر جیهان به چین وارد می‌شود. اگرچه این رقم برای چین، بزرگ‌ترین واردکننده نفت جهان که سالانه بیش از ۵۰۰ میلیون تن نفت خام وارد می‌کند، مقدار کمی است؛ اما به معنای درآمد اقتصادی قابل توجهی برای اقلیم کردستان عراق است که تا حد زیادی وابسته به نفتی است که از طریق بندر جیهان به دست می‌آورد (Caliskan, 2021: 5).

شرکت‌های چینی با عقد قرارداد در حوزه‌های مختلف، به‌ویژه در بخش نفت، به‌طور فزاینده‌ای حضور دارند و از شرکت‌های با سابقه‌تر، یعنی شرکت‌های غربی پیشه گرفته‌اند. شرکت‌های چینی راحت‌تر از شرکت‌های غربی در عراق برنده مناقصه می‌شوند؛ زیرا آن‌ها شرکت‌های دولتی هستند که برای اولویت دادن امنیت انرژی بر سود انعطاف‌پذیری دارند. در همین حال، شرکت‌های غربی که توسط مقررات محدود شده‌اند، تمایل کمتری به انجام تجارت در یک محیط مخاطره‌آمیز دارند (Aziz, 2022: 1-2). در سال‌های اخیر، صدها شهروند چینی شروع به زندگی در منطقه اقلیم کردستان کرده‌اند و سرمایه‌گذاری چین در میدان‌ها نفتی و زیرساخت‌های کردستان به سرعت افزایش یافته است. شرکت سینوپک^۱ در سال ۲۰۰۹ سرمایه‌گذاری در بخش نفت کردستان عراق را آغاز کرد. نمونه مهم دیگر، شرکت پتروشیمی چین است که شرکت سوئیسی گروه آداکس پترولئوم^۲ را خریداری کرد که با اقلیم کردستان عراق برای میدان نفتی طاق قرارداد داشت. این امر میراث سینوپیک بغداد را آشفته کرد، زیرا بغداد معاملات شرکت‌های نفتی بین‌المللی با حکومت اقلیم کردستان عراق را بدون رضایت و مجوز آن تأیید نمی‌کند. با این حال، در سال ۲۰۲۱، سینوپیک قراردادی ۲۵ ساله برای توسعه میدان گازی منصوریه عراق با ۴۹ درصد سهام به دست آورد (Gul, 2022: 6).

1. Sinopec

2. Addax Petroleum Corp

۴-۲- تلاش جهت توسعه سرمایه‌گذاری

چین اکنون یکی از شرکای تجاری اصلی اقلیم کردستان عراق و در حال گسترش مشارکت خود به زیرساخت‌ها، ارتباطات راه دور، و آموزش و انواع دیگر قدرت نرم است (Aziz, 2022). یکی از پویایی‌های اساسی روابط چین و اقلیم کردستان عراق، سرمایه‌گذاری‌هایی است که چین بیشتر در اربیل انجام داد تا حضور خود را در اقلیم کردستان عراق تقویت کند. در دیدار مسرور بارزانی و سرکنسول چین در اربیل تأکید شد که چین بسیار مایل به سرمایه‌گذاری در اقلیم کردستان عراق است. در سپتامبر ۲۰۲۰، اعلام شد که یک شرکت چینی پیشنهاد ساخت یک شهر توریستی تحت نام شهر شاد به ارزش ۵ میلیارد دلار را به اداره سرمایه‌گذاری اربیل ارائه کرد. سامان عرب، مدیر سرمایه‌گذاری اربیل در بیانیه‌ای در این باره تأکید کرد: «این پروژه که قرار است در زمینی بسیار بزرگ ساخته شود، در مرحله «تخصیص زمین» است و امیدواریم به‌زودی پایه‌گذاری شود» (Alaca, 2022: 4).

هم‌چنین عنوان شد که این پروژه هشت هزار فرصت شغلی جدید را در شهرستان ایچاد خواهد کرد. یکی دیگر از شرکت‌های چینی در ژانویه ۲۰۲۱، شروع به تأسیس بزرگ‌ترین مراکز خرید شهر اربیل کرد. سرکنسول چین در اربیل که در مراسم کلنگ‌زنی شرکت کرده بود، تأکید کرد که این پروژه دارای جنبه‌های اقتصادی مهمی خواهد بود (Çalışkan, 2021: 1).

مانند بقیه عراق، روابط چین با اقلیم کردستان عراق متنوع است. وزارت کشاورزی حکومت محلی اقلیم کردستان و گروه بین‌المللی پاور چاینا^۱ یادداشت تفاهم برای ساخت چهار سد در این منطقه امضا کردند. بیگرد طالبانی وزیر کشاورزی و آب اقلیم کردستان عراق در مصاحبه‌ای گفت که این شرکت چینی معامله بهتری را ارائه کرده است که هزینه کمتری برای اقلیم خواهد داشت (Shareef, Aziz, 2022). شرکت‌های چینی مانند هوآوی، سوژو سینوما^۲ و شرکت مهندسی ماشین آلات^۳ نیز سرمایه‌گذاری‌هایی در شمال عراق انجام دادند. سینوما-سوژو حدود ۱۳.۴ میلیون دلار در منطقه کردستان سرمایه‌گذاری کرده است و همچنین پروژه ساخت کارخانه سیمان شرکت مهندسی ماشین آلات در حال انجام است.

شرکت چینی گروه گژوبا^۴ در سال ۲۰۲۳، پیشنهاد ۱۰ میلیارد دلار در پروژه‌های زیرساختی در اقلیم کردستان عراق را داد. محمد شکری، رئیس کمیسیون سرمایه‌گذاری کردستان گفت که

1. PowerChina International Group Ltd

2. Suzhou Sinoma

3. China Machinery Engineering Corporation

4. Gezhoubu Group

این گروه پیشنهاد داده است که این پول را در شبکه‌های ریلی، پروژه‌های برق، جاده‌ها، سد‌ها و سایر بخش‌ها سرمایه‌گذاری کند. شکرى همچنین اعلام کرد که اقلیم کردستان کمیته‌ای را برای بررسی این پیشنهاد و شناسایی پروژه‌های سرمایه‌گذاری تشکیل داده است. دولت محلی در حال درخواست سرمایه‌گذاری بین‌المللی در هر بخش از جمله نفت و گاز، برق، کشاورزی و صنایع خدماتی است (Rogers, 2023: 2). تلاش چین برای حضور در حوزه سرمایه‌گذاری اقلیم کردستان عراق پررنگ است. لذا عمل‌گرایی اقتصادی چین به سبب نیاز به منابع انرژی باعث گسترش ارتباط با اقلیم کردستان عراق بدون مداخله امنیتی شده است.

۴-۳- جایگاه کردستان عراق در ابتکار «کمر بند راه»

کردستان عراق بخش حیاتی و مهم عراق یعنی حدود ۲۰ درصد از سرزمین عراق را پوشش می‌دهد و منطقه ژئواستراتژیک برای ابتکار «کمر بند راه» و یک کریدور برای اتصال جاده ایران به ترکیه است (Ata Mahmud, 2020: 3). طبق گزارش سرمایه‌گذاری کمر بند راه در سال ۲۰۲۲، کشورهای خاورمیانه همکاری خود را در چارچوب کمر بند و راه با چین گسترش دادند و حدود ۲۳ درصد از مشارکت چینی کمر بند و راه را دریافت کردند که در مقایسه با سال گذشته ۱۶.۵ درصد افزایش یافت. عراق با حدود ۱۰.۵ میلیارد دلار قراردادهای ساخت‌وساز، بزرگ‌ترین دریافت‌کننده بودجه ابتکار کمر بند راه چین برای پروژه‌های زیرساختی در سال ۲۰۲۱ بود. چین همچنین به دنبال سرمایه‌گذاری ۱۰ میلیارد دلاری در پروژه‌های زیربنایی در منطقه خودمختار کردستان در شمال عراق است (Papageorgiou, Eslami, 2023). پیشرفت پروژه کمر بند راه در کردستان عراق به عنوان بخشی از تمامیت ارضی عراق، تا به امروز در وجوه مختلف اقتصادی و سیاسی در حال انجام است. با این وصف، مواردی که نشان دهد چین به صورت اختصاصی در کردستان عراق توسط برنامه جاده ابریشم در پی اختلال در تمامیت ارضی عراق باشد، وجود نداشته است.

۴-۴- همکاری علمی و فرهنگی چین و کردستان عراق

به موازات گسترش روابط تجاری، همکاری علمی و فرهنگی چین با اقلیم کردستان عراق نیز در حال افزایش است. به طوری که خبرگزاری رسمی الصباح گزارش داد که شرکت‌های چینی قرار است به عنوان بخشی از قرارداد نفت در برابر پروژه، یک "شهر علمی" در شمال عراق بسازند.

اوکیل الاعرجی، رئیس دانشگاه حمدانیه، اعلام کرد که کار آماده‌سازی یک سایت ۲۱.۵ هکتاری برای این پروژه- که به گفته او بزرگ‌ترین در نوع خود در عراق است- آغاز شده است. اگر این طرح از مدل دانشگاه جدید و شهر علمی در کویت پیروی کند، گسترش محوطه دانشگاه را با توسعه تجاری و مسکونی ترکیب خواهد کرد. الاعرجی گفت که فاز اول این پروژه شامل مراکز خرید، استخرها و پارک‌ها خواهد بود (Rogers, 2022: 2-3).

در چارچوب اقدامات انجام شده در این زمینه، در سال ۲۰۱۹ یک دپارتمان آموزش زبان چینی در دانشگاه صلاح‌الدین اربیل افتتاح شد. در پاسخ به این اقدام، برنامه‌ریزی برای افتتاح یک بخش زبان کردی در دانشگاه پکن با به اشتراک گذاشته شد (Caliskan, 2021: 4). با شیوع ویروس کرونا، چین در کنار سایر کشورهای خاورمیانه، عراق را محور توجه قرار داد. در حوزه سلامت، هم‌زمان با بحران شیوع بیماری کرونا در جهان، چین به همکاری‌های بهداشتی به‌ویژه تأمین واکسن در منطقه کردستان عراق روی آورد. چین تجهیزات پزشکی خود را به اقلیم کردستان عراق صادر و سرکنسول چین و وزیر بهداشت اقلیم کردستان یک کنفرانس مطبوعاتی مشترک در اربیل برگزار کرد (Shareef, Aziz, 2022). همچنین، آزمایشگاه‌هایی با حمایت چین در بغداد ایجاد شد تا تشخیص موارد را سرعت بخشد. تمام این کمک‌های چین به عراق محدود به دولت مرکزی نبود، بلکه کمک‌ها به اقلیم کردستان نیز از همان لحظه آغاز شد. هنگامی که کمک‌ها به فرودگاه اربیل رسید، وزیر بهداشت دولت محلی و سرکنسول چین که این کمک‌ها را دریافت کردند، اظهار داشتند که «چین در شرایط سخت، دوست اقلیم کردستان عراق است» (Caliskan, 2021: 5).

۴-۵- قانون اساسی عراق سد راه توسعه همکاری چین و اقلیم

در سال ۲۰۱۴، نوری المالکی، نخست‌وزیر سابق عراق، از اقلیم کردستان خواست که ۱۰۰ هزار بشکه نفت در روز را از طریق سازمان دولتی بازاریابی نفت^۱ صادر کند و بغداد تخصیص درآمدهای خود را به اقلیم کردستان ارسال کرد، اما اقلیم کردستان نپذیرفت. دولت مرکزی بغداد متعاقباً بودجه حکومت اقلیم کردستان را قطع کرد. حیدر العبادی در دوره نخست‌وزیری عراق نیز از دولت اقلیم کردستان خواست تا ۲۵۰ هزار بشکه در روز از طریق شرکت فوق صادر کند، اما اقلیم کردستان مجدداً نپذیرفت. سپس مصطفی الکاظمی نرخ را ۴۰۰ هزار بشکه در روز افزایش

^۱. State Organization for Marketing of Oil (SOMO)

داد، اما اقلیم کردستان نیز درخواست را رد کرد و به جای آن نفت را از طریق خطوط لوله خود صادر می‌کرد. بر اساس مواد ۱۱۵-۱۱۲-۱۱۱ قانون اساسی عراق، هرگونه صادرات نفت باید از طریق سازمان دولتی بازاریابی نفت انجام شود و این نکته در تصمیم دیوان دآوری بین‌المللی درباره صادرات نفت اقلیم کردستان گنجانده شده است (Jaff, 2023: 12). همراه مخالفت با اقدامات اقلیم، دولت مرکزی عراق، انعقاد «توافق‌نامه‌های اشتراک محصول» مستقیم شرکت‌های نفتی خارجی با دولت اقلیم کردستان و سرمایه‌گذاری در منطقه با حذف بغداد را غیرقانونی دانست و تأکید کرد که هر کشوری باید به قوانین عراق در این زمینه احترام بگذارد.

در سال ۲۰۰۹ که شرکت پتروشیمی سینوپک، بازوی اصلی چین در اقلیم کردستان عراق، با خرید عملیات آدکس پترولیوم، جای پای در منطقه ایجاد کرد. با توجه به این‌که، قوانین عراق نهادهای خارجی را از انعقاد قراردادهای نفتی با دولت اقلیم کردستان منع می‌کند، این امر باعث شد تا دولت مرکزی بغداد مجوز این شرکت را لغو کند (Hasan, 2022). در سال ۲۰۲۳، بودجه ۱۵۲ میلیارد دلاری برای حل مناقشه بین دولت مرکزی عراق و اقلیم کردستان تصویب شد. براساس این بودجه، روزانه ۴۰۰ هزار بشکه نفت از کردستان به بغداد ارسال می‌شود که درآمد آن به حساب بانک مرکزی تحت نظارت بغداد خواهد رفت. این در حالی است که ۱۲.۷ درصد از هزینه‌های عمومی عراق صرف کردستان خواهد شد. این بودجه همچنین ۳۷.۹ میلیارد دلار را برای سرمایه‌گذاری زیرساختی اختصاص داده است که توسط نخست‌وزیر محمد شبعه السوداني در کشوری که خدمات اولیه آن مدت‌هاست به شدت کمبود داشته است، اولویت دارد (Kuwaittimes, 2023). به‌عنوان تقویت دست بغداد بر درآمدهای نفتی تلقی می‌شود. دولت مرکزی بغداد و دولت محلی اقلیم کردستان در شهر اربیل سال‌ها درگیر مناقشه بر سر درآمد نفتی هستند، درحالی‌که احزاب کرد رقیب نیز بر سر سهام خود با هم اختلاف دارند (Zeyad, Abdul-zahra, 2023).

همچنین، دولت فدرال عراق و دولت محلی اقلیم کردستان در آوریل ۲۰۲۳، توافق‌نامه موقتی را برای از سرگیری صادرات نفت شمال از طریق ترکیه به‌عنوان بخشی از یک توافق گسترده‌تر برای پایان دادن به چندین دهه اختلافات سیاسی و اقتصادی امضا کردند. منابع سیاسی کرد، توافق امضا شده را به‌منزله از دست دادن «کارت نفت» برای دولت مرکزی بغداد در اقلیم کردستان عراق توصیف کردند (The Arab weekly, 2023). بنابراین تلاش دولت مرکزی عراق این بوده که با ادغام درآمدهای نفتی اقلیم کردستان، اجازه کنش‌گری مستقل را برای سرمایه‌گذاری خارجی به این کشور ندهد و تا حدودی نیز موفق بوده است.

نتیجه‌گیری

سیاست عدم‌مداخله چین که ریشه در تاریخ و گذشته این کشور دارد، سبب می‌شود که پکن حرکت‌های جدایی‌طلبانه را تشویق نکند و به استقلال و تمامیت ارضی کشورها احترام بگذارد. این اصل مهم سیاست خارجی چین در امور عراق نیز قابل‌مشاهده است. در بحبوحه همه‌پرسی استقلال اقلیم کردستان عراق در سال ۲۰۱۷، مقامات پکن از تمامیت ارضی عراق حمایت کردند. علاوه بر این، کارت بازی کردها و ارتباط با مسئله اویغورها و ترس از جدایی‌طلبی آن‌ها، رشد تروریسم و گذشته مائوئیستی از دیگر مواردی است که سیاست خارجی چین را به عدم‌مداخله در تمامیت ارضی عراق سوق داده است. چین از انجام اقدامات نظامی-امنیتی در عراق پرهیز کرد و در نهادهای بین‌المللی به حمایت از دولت مرکزی عراق پرداخت. در واقع، کنش‌گری امنیتی هرگز اولویت سیاست خارجی چین در اقلیم کردستان نبود و منافع اقتصادی تعاملات چین در عراق را هدایت کرده است. پکن، توسعه همکاری با کردستان عراق را در ابعاد اقتصادی شامل؛ انرژی، سرمایه‌گذاری انرژی و زیرساختی، چارچوب ابتکار کمربند راه، همکاری‌های علمی و فنی پیش برده است و تلاش کرده است که با عدم‌مداخله در مسائل امنیتی - نظامی، زمینه‌ساز نفوذ اقتصادی خود در اقلیم بدون واکنش افراطی شود.

با این‌وجود، یافته‌ها نشان می‌دهد، تلاش چین برای گسترش دامنه همکاری اقتصادی با اقلیم کردستان با موانعی از جمله قانون اساسی عراق و کشورهای ذی‌نفع در منطقه روبه‌رو بوده است. دیپلماسی دولت عراق با مقامات چینی باعث شده که پس از سال ۲۰۲۰، چین اغلب طرح‌ها و پروژه‌های اقتصادی خود را در چارچوب همکاری با دولت مرکزی عراق پیش ببرد و کمتر برنامه‌ها و طرح‌ها را مستقلاً با دولت محلی اقلیم کردستان عملیاتی کرده است. اکنون تمرکز دولت چین بیش از اقلیم کردستان بر دولت مرکزی است و اقلیم کردستان در اولویت چین قرار ندارد. در واقع، چین همواره در ارتباط خود با کردستان عراق، به استقلال و تمامیت ارضی دولت مستقر بغداد احترام گذاشته و هدف از ارتباط چین و اقلیم کردستان در راستای منافع اقتصادی به‌ویژه در حوزه انرژی بوده است. همزمان با گسترش ارتباطات تجاری و اقتصادی این کشور با اقلیم کردستان، مقامات پکن به دفعات در تحولات داخلی عراق، جانب حکومت مرکزی را نگه‌داشته و بر یک عراق یکپارچه و بدون تنش تأکید دارند.

منابع و مأخذ

فارسی:

- اسدی، علی اکبر، (۱۳۹۹)، «تحلیل بازیگر در پژوهش‌های راهبردی: مطالعه موردی کردستان عراق»، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، دوره نهم، شماره ۳۲، بهار ۱۳۹۹ (شماره پیاپی ۶۲).
- خبرگزاری کرد پرس، (۱۴۰۱)، «اهمیت مطالعه روابط چین با اقلیم کردستان عراق»، قابل دسترسی در: kurdpress.com/xp8w، ۱۴۰۱/۱۲/۱۴.
- علمایی فر، ابوالفضل، (۱۳۹۶)، *جامعه، سیاست و اقتصاد در چین امروز*، تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
- کشوریان آزاد، محسن، (۱۳۹۹). تأثیر اقتصاد سیاسی عمل‌گرایانه چین بر ساختارها و فرآیندهای مالی و تجاری برتن وودز (۲۰۰۱-۲۰۰۸)، رساله دکتری، تهران، دانشگاه خوارزمی.
- کوز، رونالد و وانگ، نینگ، (۱۳۹۶). *چین چگونه سرمایه‌داری شد*. ترجمه پیمان اسدی، تهران: دنیای اقتصاد

انگلیسی:

- Abdul-zahra, Qassim & Zeyad, Abdulrahman, (2023), «Iraq's parliament approves budget, ending dispute over oil revenue sharing with Kurdish region». **Associated Press**. Available at : <https://apnews.com/article/iraq-budget-kurdish-region-oil-revenue-c45276d2725c720d7ef8fabfe4e836e4>, 2023/06/12.
- Akçay, Nurettin, (2018), «An Independent Kurdistan: Will China Overhaul its Non-intervention Policy?», Available at: **Globale Journal**, <https://globalejournal.org/global-e/february-2018/independent-kurdistan-will-china-overhaul-its-non-intervention-policy,2018/02/15>.
- Alaca, Mehmet, (2022), «China's Iraq investments and its growing foothold in the Middle East». **TRT world**, Available at: <https://www.trtworld.com/opinion/china-s-iraq-investments-and-its-growing-foothold-in-the-middle-east-56150>, 2022/04/09.
- Ata Mahmud, Hoshman, (2020), «the Kurdish factor in china-iraq relations». Available at: https://www.researchgate.net/publication/346441468_The_Kurdish_factor_in_China-Iraq_relations, 2020/08/01.
- Aziz, Sardar, & Shareef, Mohamad, (2023), *Kurdistan-Iraq and China*. In **Between Diplomacy and Non-Diplomacy: Foreign relations of Kurdistan-Iraq and Palestine**. Cham: Springer International Publishing.
- Aziz, Sardar, (2022), «Why Study China and Iraqi Kurdistan?. China-mena-connections». Available at: <https://www.china-mena-connections.org/blog/why-study-china-and-iraqi-kurdistan>, 2022/09/11.
- Azizi, Sardar, (2023), «How Do Iraqi Elites Perceive China?». **Wilson Center**, Available at: <https://www.wilsoncenter.org/article/how-do-iraqi-elites-perceive-china>, 2023/02/16.

- Çalışkan, Sercan, (2021), «Growing Chinese Influence in the Kurdistan Regional Government in Iraq». Available at: <https://www.orsam.org.tr/en/growing-chinese-influence-in-the-kurdistan-regional-government-in-iraq/2021/02/09>.
- Chaziza, (2017), «China and the Independent Kurdish State. The Begin-sadat center for strategic studies», Available at: <https://besacenter.org/china-independent-kurdistan/2017/09/18>.
- China-embassy, (2007), «China's Independent Foreign Policy of Peace». Available at: http://np.chinaembassy.gov.cn/eng/Diplomacy/200709/t20070905_1586366.htm, 2007/09/05.
- Flora, Nesibe, (2017), «Pekin-Erbil İlişkisinde Bilinmeyenler 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü», Available at: <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/asya-pasifik-arastirmalari-merkezi/pekin-erbil-iliskisinde-2017/10/19>.
- Gul, Zana, (2023), «The new era in the continuum of China and Iraq's relationship», **Asian Journal of Comparative Politics**, 8(1), 348-363.
- Hasan, Harith, (2022), «Pivot to the East: The Implications of China's Growing Economic Foothold in Iraq», **Emirates policy center**, Available at: <https://epc.ae/en/details/featured/pivot-to-the-east-the-implications-of-china-s-growing-economic-foothold-in-iraq>, 2022/11/03.
- Iraq-Business news, (2014), «China opens consulate in Kurdistan», Available at: <https://www.iraq-businessnews.com/2014/12/31/china-opens-consulate-general-in-kurdistan/2014/12/31>.
- Iraqoilreport, (2022), «China positioned to thrive under Iraq's new government», Available at: <https://www.iraqoilreport.com/news/china-positioned-to-thrive-under-iraqs-new-government-45274/2022/11/02>.
- J. Nathan, Andrwe, (2012), «Principles of China's Foreign Policy. Asia for educators», **Columbia university**, http://afe.easia.columbia.edu/special/china_1950_forpol_principles.htm.
- Jaff, Nawras, (2023), «Following the ICC's decision, the KRG has limited options in its fight for financial independence from Baghdad», **The Washington Institute for Near East Policy**, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/krq-oil-and-slipping-dream-financial-independence>. 2023/04/06.
- Jason, Li, (2019), «Conflict Mediation with Chinese Characteristics: How China Justifies Its Non-Interference Policy», **Stimson**, Available at: <https://www.stimson.org/2019/conflict-mediation-chinese-characteristics-how-china-justifies-its-non-interference-policy/>, 2019/08/27.
- Kallio, J, (2023), «China's Belt and Road Initiative: Ambiguous Model Veiled in Straightforward Pragmatism», **East Asia**, 1-14.
- Krauss, Clifford & Arango, Tim, (2013), «China Is Reaping Biggest Benefits of Iraq Oil Boom», **The New York Times**, 2013/06/03.
- Kuwaittimes, (2023), «Iraq record budget hands Baghdad greater control over Kurdish oil». Available at: <https://www.kuwaittimes.com/iraq-record-budget-hands-baghdad-greater-control-over-kurdish-oil/2023/06/15>.
- McFarlane, Mohammed. (2022). «Insight: Iraq balks at greater Chinese control of its oilfields». **Reuters**, Available at: <https://www.reuters.com/business/energy/iraq-balks-greater-chinese-control-its-oilfields-2022-05-17>.

- Nasralla, Peshawa Anwar, (2022), «Iraq and the Kurdistan region in front of the opportunities and threats of the New Silk Road: Research in political geography». **Halabja University Journal**, 7(4), 191-210.
- Papageorgiou, Maria & Eslami, Mohammad, (2023), «China's Increasing Role in the Middle East: Implications for Regional and International Dynamics». **Georgetown Journal of International Affairs**, Available at: <https://gjia.georgetown.edu/2023/06/02/chinas-increasing-role-in-the-middle-east-implications-for-regional-and-international-dynamics/> 2023/06/02.
- Ramani, Samuel, (2017), «China in the Middle East: The Iraqi Kurdish Question». **The Diplomat**, Available at: <https://thediplomat.com/2017/10/china-in-the-middle-east-the-iraqi-kurdish-question/> 2017/10/05.
- Reuters ,(2017), «China says supports Iraq's unity as Kurds vote in referendum», Available at: <https://www.reuters.com/article/mideast-crisis-kurd-china-idUKL4N1M634P,2017/09/26>.
- Reuters, (2014), «China pushes for speedy political solution in Iraq». Available at: [:https://www.reuters.com/article/iraq-security-china-idUKL4N0PJOIC20140708,2014/07/08](https://www.reuters.com/article/iraq-security-china-idUKL4N0PJOIC20140708,2014/07/08).
- Rogers, David, (2022), «Chinese companies to build “Science City” in Iraq as part of oil deal.Global construction review», Available at: <https://www.globalconstructionreview.com/chinese-companies-to-build-science-city-in-iraq-as-part-of-oil-deal/>, 2022/06/11.
- Rogers, David, (2023), «Chinese group offers \$10bn investment in Iraq's Kurdistan», Global construction review, Available at: <https://www.globalconstructionreview.com/chinese-group-offers-10bn-investment-in-iraqs-kurdistan/> ,2023/01/25.
- Shareef, Aziz & Serdar Aziz,. (2022), «Kurdistan in China: Are the Iraqi Kurds Interested in a Relationship?», **Washington Institute**. Available at: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/kurdistan-china-are-iraqi-kurds-interested-relationship>, 2022/08/10.
- Shareef, M, (2016), China's dual diplomacy: Arab Iraq and the Kurdistan region, In **Toward Well-Oiled Relations? China's Presence in the Middle East Following the Arab Spring**. London: Palgrave Macmillan UK.
- Shicor, Yitzhak, (2021),«China's Kurdish policy» . **Kirdistanc**, Available at: <https://www.kurdistanc.com/en/details.aspx?jimare=1110>, 2021/10/11.
- The Arab Weekly, (2023), «Kurdistan relinquishes oil control , some of its autonomy to Baghdad», Available at: <https://the arabweekly.com/kurdistan-relinquishes-oil-control-some-its-autonomy-baghdad>, 2023/04/13.
- Xiaoyang, Tang, (2021), Co-evolutionary Pragmatism: Re-examine 'China Model'and Its Impact on Developing Countries. In **China's Big Power Ambition under Xi Jinping**. London: Routledge.

